

MOSSEN IN FRYSLÂN, een tussenstand (2)

Jacob Koopman & Harry Waltje

Struikmos (foto: Klaas van der Veen)

Vorig jaar gaven beide auteurs in *Twirre* een overzicht van de stand van zaken na 19 jaar mossenonderzoek in Fryslân, tussenstand I (Koopman & Waltje 2007). Voortaan worden de laatste nieuwe vondsten en vorderingen jaarlijks gepresenteerd in een kort artikel in het maartnummer van *Twirre*. Hierbij de tweede tussenstand.

Inventarisaties in 2007

Ook afgelopen jaar is er vooral door Harry Waltje (Drachten) en Flip Sollman (Sint Annaparochie) het nodige veldwerk verricht. Zij richtten zich in eerste instantie op kaartblad 10, waarvan het onderzoek als vrijwel afgerond kan worden beschouwd. Ons voornemen is om zo spoedig mogelijk een rapport over kaartblad 10 te publiceren. Naast het systematische veldwerk ten behoeve van het Mossen Project Fryslân leveren ook andere bryologen gegevens aan voor Fryslân. In dit verband dient met name Henk Jager (Oldeberkoop) genoemd te worden.

Nieuwe soorten

De 'buit' van 2007 bedroeg uiteindelijk zes nieuwe soorten voor Fryslân, te

weten één veenmos, vier bladmossen en één levermos (tabel 1). Enkele soorten wachten nog op een officiële bevestiging en/of opheldering, maar we zijn zo vrij om ze hier alvast te presenteren.

1. Dof veenmos

Dof veenmos zou bij Appelscha gevonden zijn. Door wie, wanneer en waar precies in ons (nog) niet bekend. De soort is ook al vermeld in de Voorlopige Verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen (2007), uit atlasblok 16.18, dat geheel op Friese bodem ligt. Navraag bij de landelijke archivaris van de Bryologische & Lichenologische Werkgroep van de KNNV heeft geen duidelijkheid opgeleverd over de achterliggende waarneming(en). De soort is al wel langer uit de naburige Drentse atlasblokken bekend. Dof veenmos staat als 'kwetsbaar' op de landelijke Rode Lijst (Siebel et al. 2006).

2. Struikmos

Dit opvallende slaapmos ontbrak tot nu toe in Fryslân. De soort is bij beide auteurs wel goed bekend, onder andere uit het Kuinder en het Zalker Bos. Flip Sollman en Henk Jager troffen het Struikmos op 31 januari 2007 aan in een wilgenbroekbos op de Makkumer Noordwaard, op een op de grond liggende stam van Grauwe wilg *Salix cinerea*. Het ging om een oppervlakte van 1 dm²; waarschijnlijk betreft het een recente vestiging.

3. Glad kringmos

Dit prachtige slaapmos ontbrak merkwaardigerwijs tot nu toe in Fryslân, terwijl het uit de omringende provincies wel bekend was. Beide auteurs kennen het mos onder meer uit het Zalker Bos, waar de soort overvloedig voorkomt. Harry Waltje trof de soort op 3 april

Tabel 1. Nieuwe mossoorten voor Fryslân.

Nr.	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Datum	Vinder	Locatie	Km-hok
1.	Dof veenmos	<i>Sphagnum majus</i>	?	?	Appelscha	16.18
2.	Struikmos	<i>Thamnobryum alopecurum</i>	31-1-2007	H. Jager & Ph. Sollman	Makkum	
3.	Glad kringmos	<i>Neckera complanata</i>	3-4-2001	H. Waltje	Drachten	11.25.21
4.	Kalkeendagsmos	<i>Ephemerum recurvifolium</i>	22-9-2007	Ph. Sollman	Hantumhuizen	06.14.21
5.	Gebogen achterlichtmos	<i>Schistidium apocarpum</i> s.s.	28-3-2004	H. Waltje	Oldeberkoop	11.55.55
6.	Klein kantmos	<i>Lophocolea minor</i>	29-12-2007	H. Waltje	Olterterp	11.25.53

Tabel 2. Interessante vondsten.

Nr.	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Datum	Vinder(s)	Locatie	Km-hok
1.	Gesnaveld boogsterrenmos	<i>Plagiommium rostratum</i>	29-4-2004	H. Waltje	Edens	10-17-51
2.	Voegenmos	<i>Gyroweisia tenuis</i>	13-9-2007	Ph. Sollman	Deinum	05-58-23
3.	Steenjesmos	<i>Leptobarbula berica</i>	17-4-2007	Ph. Sollman	Hijum	06-31-11
			13-9-2007		Boksum	05-58-43
			13-9-2007		Deinum	05-58-23
			6-10-2007		Oosternijkerk	06-14-15
			22-10-2007		Hempens	06-52-41
			31-10-2007		Hallum	06-21-42
4.	Kogeltjesmos	<i>Weissia longifolia</i>	16-11-2007	Ph. Sollman	Bornwird	06-23-13
5.	Groen schorpioenmos	<i>Scorpidium cossoni</i>	26-5-2006	J. Koopman & H. Waltje	Drogehamster Mieden	06-45-44

2001 aan in Drachten. Flip Sollman bevestigde de determinatie. Het betrof een aanplant, waar het Glad kringmos op de voet van een populier zat, een populatie van enkele cm groot. Ook hier betreft het ongetwijfeld een recente vestiging, een teken dat het met dit soort epifyten de goede kant op lijkt te gaan. Landelijk geldt de soort als 'bedreigd'.

4. Kalkeendagsmos

Flip Sollman vond deze zeer zeldzame soort op 22 september 2007 op het kerkhof in Hantumhuizen, in een grindbed. De soort is in Noord-Nederland recent ook eenmaal in Groningen gevonden, getuige een rode stip in de verspreidingsatlas (BLWG 2007). Kalkeendagsmos geldt als zeldzaam ('rare') op de Europese Rode Lijst (BLWG 2007).

5. Gebogen achterlichtmos

Tot voor enkele jaren werd onder deze naam een groep nauw verwante soorten gerekend. Meest algemeen is Muurachterlichtmos *S. crassipilum*, ook in Fryslân een gewone soort. Ondertussen blijkt ook Gebogen achterlichtmos in Fryslân gevonden te zijn. Harry Waltje vond deze soort op 28 maart 2004 op het kerkhof te Oldeberkoop, op baksteen; Flip Sollman verrichtte de determinatie.

6. Klein kantmos

Net voor het jaareinde, op 29 december 2007, trof Harry Waltje te Olterterp een klein kantmos met 'gemmen' (vegetatieve reproductielichaampjes) aan. Dat

moest volgens hem wel Klein kantmos zijn, bepaald geen algemene soort. Het zou de meest noordelijke vondst van dit levermosje zijn. Klein kantmos is vroeger ook in het Zalker Bos aangetroffen, maar een grondige inventarisatie van dit zeer interessante Essenhakbos heeft de soort niet meer opgeleverd (Koopman & Waltje 2002). Landelijk geldt de soort als 'kwetsbaar'.

Overige opmerkelijke vondsten

Naast voorgaande nieuwe soorten is er uiteraard nog veel meer gescoord. De volgende vijf soorten zijn volgens ons het vermelden waard (tabel 2):

1. Gesnaveld boogsterrenmos

Op 29 april 2004 trof Harry Waltje het Gesnaveld boogsterrenmos aan op het kerkhof te Edens, op klei. De soort was ooit gevonden op Terschelling en is verder bekend van twee oudere vondsten rond Leeuwarden en Sneek. Tijdens ons onderzoek was de soort evenwel nog niet aangetroffen. De determinatie is van Flip Sollman.

2. Voegenmos

Van dit mosje was één eerdere vondst in Fryslân bekend: Flip Sollman vond de soort in de tachtiger jaren in de noordwesthoek, bij Minnertsga. Op 13 september 2007 werd het Voegenmos door Flip Sollman ook aangetroffen op het

kerkhof te Deinum, in gezelschap van Steentjesmos *Leptobarbula berica*. Beide soorten groeiden op baksteen aan de noordkant van de kerk. Voegenmos is een piepklein mos dat gemakkelijk over het hoofd gezien wordt, temeer daar het zelden kapselt. Zeer bijzonder is dat Voegenmos hier kapsels droeg. Touw & Rubers (1989) vermelden slechts kapsels van Meerssen, 1861. Ondertussen zijn er meer kapsels van deze soort in ons land gevonden, maar het blijft een grote zeldzaamheid.

3. Steentjesmos

Steenjesmos werd in Fryslân in 2007 op het kerkhof te Oudega gevonden (Koopman & Waltje 2007). Het betrof de eerste vondst van deze zich landelijk uitbreidende soort. Ondertussen vond Flip Sollman de soort in nog zes km-hokken, alle op kerkhoven, telkens op 'Fryske gieltsjes' van de noordelijke, schaduwwrijke en luchtvochtige kerkmuren. Het bewijst andermaal dat een goed zoekbeeld erg belangrijk is voor het vinden van met name die kleine, zogenaamde 'acrocarpe' mosjes of topkapselmossen.

4. Kogeltjesmos

Ook Kogeltjesmos werd vorig jaar toegevoegd aan de Friese lijst, uit Workum (atlasblok 10.54). Een tweede vondst werd gedaan op 16 november 2007, op het kerkhof van Bornwird, ten noordwesten van Dokkum.

5. Groen schorpioenmos

Groen schorpioenmos was voor Fryslân al wel bekend van de Waddeneilanden, maar nog niet van het vasteland. Gehinderd door slecht zicht plukten Harry Waltje en Jacob Koopman op 26 mei 2006 in de Drogehamster Mieden in de stromende regen wat mos, om later te constateren dat het om Groen Schorpioenmos ging. De determinatie is van Flip Sollman. De soort staat als 'ernstig be-

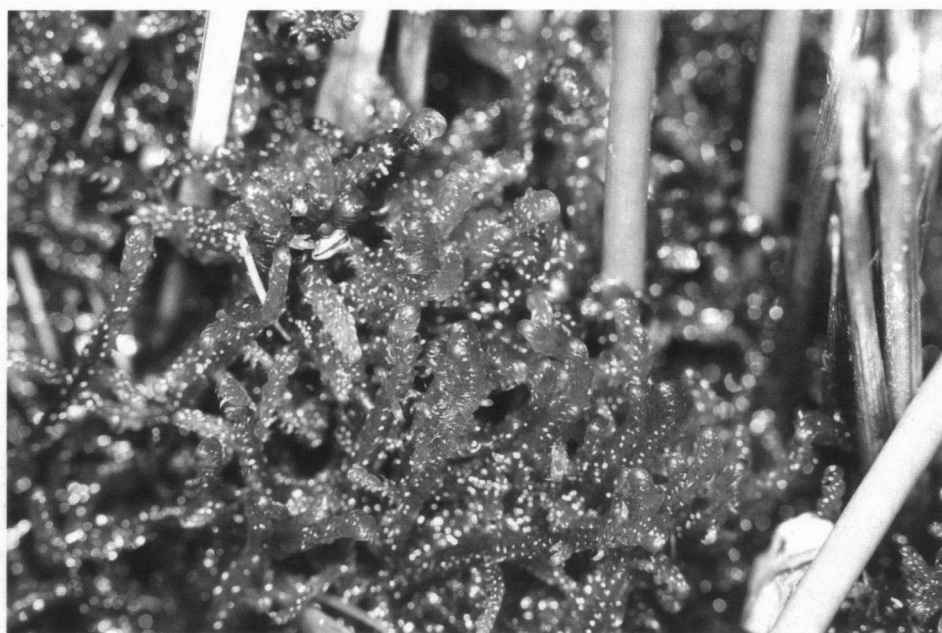
dreigd' op de Rode Lijst.

Slotopmerkingen

"De 400-soortengrens lijkt slechts een kwestie van tijd", zo schreven wij in 2007. Het jaar 2007 heeft de teller der Friese bryologie ondertussen gebracht op exact 400 soorten, een mijlpaal in de Friese bryologie.

Uit voorgaande mag eens te meer blijken

hoe bryologisch interessant kerkhoven zijn. Ze hebben al heel wat bijzondere soorten opgeleverd, ook buiten Fryslân. Enkele van de hier beschreven vondsten dateren van vóór 2007. Dit komt door de 'verwerkingssnelheid' van het materiaal, soms blijven mossen (te) lang liggen...

Groen schorpioenmos

foto: Klaas van der Veen

Literatuur

- BLWG 2007. Voorlopige Verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen. Bryologische & Lichenologische Werkgroep van de KNNV. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- KOOPMAN JAC. & H. WALTJE 2002. De bryoflora van het Zalkerbos (Ov.). Buxbaumiella 60: 28- 34.
- KOOPMAN JAC. & H. WALTJE 2007. Mossen in Fryslân, een tussenstand (I). Twirre 18 (1): 32- 37.
- SIEBEL H., R.J. BIJLSMA & D. BAL 2006. Toelichting op de Rode Lijst Mossen. Rapport LNV Directie Kennis nr. 2006/034.
- TOUW A. & W.V. RUBERS 1989. De Nederlandse Bladmossen. KNNV-Uitgeverij, Utrecht.

Jacob Koopman
ul. J. Kochanowski 27,
73-200 Choszczno (Polen)
e-mail: jackkoopman@e-cho.pl

Harry Waltje
Reidpôle 79
9207 EE Drachten
e-mail: harrytineke@gmail.com